

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se

s.sof@regeringskansliet.se

Remissvar över betänkandet En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga (SOU 2024:30)

(Dnr S2024/00978)

Statens institutionsstyrelse (SiS) har ombetts att lämna synpunkter på förslagen i rubricerat betänkande. SiS genomgång av förslagen har skett med de utgångspunkter som myndigheten har att beakta.

SiS avstyrker utredningens förslag i dess helhet. Förslagen är inte tillräckligt väl underbyggda när det gäller förhållandet till befintlig tvångsvårdslagstiftning och den föreslagna ordningen framstår inte heller som effektiv eller ändamålsenlig. Utredningens analys avseende de ekonomiska konsekvenserna är dessutom mycket bristfällig.

SiS vill inledningsvis lämna följande övergripande synpunkter.

SiS ser positivt på ansatsen att staten ska ta ett större ansvar för att förhindra att barn och unga leds in på en brottslig bana. SiS anser dock inte att utredningens förslag innebär ett ändamålsenligt komplement till den ordning som finns i dag vad gäller sociala insatser till barn och unga. Om förslagen blir verklighet finns det i stället en risk för att nuvarande ordning urholkas utan att ersättas av en bättre fungerande ordning.

Utredningens förslag innebär att det skapas en ny statlig myndighet som ska kunna besluta om sociala insatser rörande barn och unga, samtidigt som ansvaret för att verkställa åtgärderna ska ligga kvar hos den kommunala socialtjänsten. Förslagen syftar inte till att förbättra den kommunala socialtjänstens förutsättningar eller att utveckla de insatser som ges till berörda barn och unga. I stället medför förslagen endast att en parallell beslutsordning skapas på socialtjänstens område. SiS anser att ändamålsenligheten i detta kan ifrågasättas och att det framstår som tveksamt om förslagen kommer att få någon faktisk effekt.

Utredningens förslag måste även ses i ljuset av att det finns ett antal pågående utredningar och uppdrag som har initierats i syfte att minska kriminaliteten bland barn och unga och öka tryggheten i samhället. SiS anser att det är svårt att överblicka vilka konsekvenser utredningens förslag kan få givet de stora förändringar som nu genomförs på socialtjänstens område. Här kan nämnas den nya lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Det har även lagts förslag om att socialnämnden ges ett ansvar för att aktivt förebygga och motverka kriminalitet bland unga (promemorian om ett förtydligat brottsförebyggande ansvar för socialnämnden dnr S2023/03181). Utredningen om öppna insatser utan samtycke till vårdnadshavare och fler tidiga insatser till barn och unga (S 2022:D) har haft i uppdrag att analysera om det bör införas en möjlighet för socialnämnden att besluta om krav riktade mot barn och unga, liknande sådana som förekommer i Danmark. Den utredningen ska vidare belysa vilka kontrollåtgärder som eventuellt är nödvändiga för att sådana insatser ska vara verkningsfulla. Under 2024 kommer den nya samverkansstrukturen för ett sammanhållet arbete med barn och unga som riskerar att begå eller begår grova brott, det s.k. Bob-samarbetet, på plats. Syftet med den nya strukturen är att förstärka och effektivisera arbetet med att motverka att barn och unga hamnar i grov kriminalitet genom konkreta åtgärder och insatser.

I övrigt vill SiS lämna följande synpunkter på förslagen.

Avsnitt 8.4

Utredningen lämnar två olika förslag till hur det statliga huvudmannskapet i den nya ordningen kan organiseras. Utredningens första alternativ (*alternativ 1*) innebär att Kriminalvården får statligt huvudmannskap för att följa upp och kontrollera genomförandet av de individuella brottsförebyggande åtgärderna. SiS anser att förslaget inte bör genomföras på samma grunder som anges i det särskilda yttrande som Kriminalvårdens sakkunnige har lämnat till utredningen. SiS instämmer i att det inte är lämpligt att Kriminalvården ges ett uppföljnings- och kontrolluppdrag som tar sikte på barn och unga som inte ska avtjäna en straffrättslig påföljd, särskilt då det ofta kommer att röra sig om barn som inte är straffmyndiga.

Avsnitt 8.4.2

Utredningen har gjort vissa kortfattade överväganden kring om SiS skulle kunna vara en lämplig myndighet som ansvarig för att följa upp och kontrollera att barn och unga genomför beslut om brottsförebyggande åtgärder. SiS anser att utredningens kortfattade och ensidiga uttalanden kring SiS verksamhet inte utgör ett grundat ställningstagande till om det vore lämpligt att ge SiS i uppdrag att ansvara för uppföljning och kontroll.

SiS kan inte, utifrån det aktuella underlaget, förorda att myndigheten ska få det föreslagna uppdraget. SiS anser dock att myndigheten generellt sett är en relevant aktör när det gäller frågan om en statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga. SiS kan i detta sammanhang påpeka att den statliga ungdomsvården och SiS uppdrag ses över i en särskild utredning (dir. 2024:13).

Avsnitt 9.4.4

Det framgår att det, i den handlingsplan som den föreslagna nya Myndigheten mot ungdomskriminalitet (MUK) ska besluta, kan bli fråga om insatser och krav som, till skillnad

från vad som gäller enligt socialtjänstlagen (2001:453), inte bygger på frivillighet. Som exempel anges att MUK ska kunna besluta om att barnet eller den unge ska kunna vara placerad utanför hemmet oaktat samtycke (bet. s. 294). SiS ställer sig mycket frågande till denna ordning. Utredningen har inte utvecklat hur förslaget i denna del förhåller sig till lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och den ordning som i dag gäller för beslut om vård utan samtycke. Regleringen i LVU ger viktiga rättssäkerhetsgarantier för enskilda där socialtjänstens ansökan om vård underställs förvaltningsrättens prövning och den enskilde har möjlighet att överklaga förvaltningsrättens beslut. Socialnämndens ansökan om vård ska bygga på en gedigen utredning om förhållandena i det enskilda fallet för att kunna läggas till grund för ett beslut om vård utan samtycke. Det uppstår vidare fråga om MUK ska kunna besluta om att barnet eller den unge ska vårdas vid SiS. SiS anser att det är en påtaglig brist att dessa frågor inte utvecklats eller belysts av utredningen.

Avsnitt 9.4.6

Det föreslås att MUK ska få anmoda socialnämnden att överväga om det finns behov av att ansöka om vård enligt LVU, men att MUK inte bör ha befogenhet att själv ansöka om sådan vård. Utredningen utvecklar dock inte hur detta förhåller sig till den motivering som lämnas gällande förslaget i avsnitt 9.4.4. om att MUK ska få besluta om att en ungdom ska få placeras utanför hemmet oaktat samtycke. Det framstår för SiS som att förslaget i 9.4.6 svårigen kan förenas med förslaget i avsnitt 9.4.4. Det är angeläget att denna fråga tydliggörs så att förslaget förklaras och den nämnda motsättningen mellan förslagen klargörs och undanröjs. Innan så skett bedömer SiS att förslaget inte kan ligga till grund för lagstiftning i sin nuvarande utformning. SiS anser att detta måste klargöras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Barn och unga som är placerade på ett av SiS särskilda ungdomshem med stöd av LVU kan komma att ha en handlingsplan beslutad av MUK. SiS ser en risk för att det kan uppstå otydlighet kring den individuella vårdplaneringen vad gäller mandat och uppdrag. Det är socialnämnden som är SiS uppdragsgivare och SiS och socialnämnden samverkar kring den individuella vårdplanen. En ungdom som verkställer slutna ungdomsvård kan enligt utredningens förslag även komma att ha en handlingsplan beslutad av MUK. Ungdomen kan därtill samtidigt verkställa en ungdomspåföljd (t.ex. ungdomsvård och ungdomsövervakning) med en tillhörande verkställighetsplan. SiS anser att det är otydligt hur dessa parallella och samtidiga planer förhåller sig till varandra. SiS anser att mandat och ansvar i dessa delar måste vara tydligt reglerat. Det kan inte anses vara tillräckligt att berörda aktörer samverkar för att lösa ut de oklarheter som uppstår. SiS ser vidare en risk för att det med flera parallella planer blir svårare att skriva ut barn och ungdomar från SiS, även i de fall där SiS bedömer att de kan gå vidare i vårdkedjan.

SiS anser sammanfattningsvis att utredningen inte har belyst dessa frågor i tillräcklig omfattning och att de måste analyseras ytterligare innan förslaget kan läggas till grund för lagstiftning.

Avsnitt 12.4 och 12.5

Enligt utredningens förslag kommer MUK att ha i uppgift att bedöma och ta ställning till behovet av sociala insatser (bet. s. 309). Ansvaret för att genomföra de beslutade insatserna

kommer att ligga hos kommunerna. SiS bedömer att förslagen kan leda till att kommunerna i ökad grad beslutar om placering av barn och unga vid SiS. Utredningen har dock inte bedömt att förslagen kommer att få några ekonomiska konsekvenser för SiS. Tvärtom har utredningen bedömt att det finns en besparingspotential på cirka 1,4 miljarder kronor utifrån antagandet att 500 av de individer som ingår i målgruppen inte behöver vård vid SiS med stöd av LVU. Om utredningens antaganden stämmer så skulle det innebära en minskning med 58 procent av antalet LVU-placerade på SiS jämfört med 2023. Med tanke på samhällsutvecklingen är detta ett realistiskt antagande. Det skulle innebära att antalet individer som vårdas vid SiS med stöd av LVU skulle vara mindre än någonsin sedan myndigheten inrättades.

SiS ser anledning att invända kraftigt mot den bedömning som utredningen gjort avseende de ekonomiska konsekvenserna av förslagen och deras finansiering. SiS förutsätter att dessa delar analyseras ytterligare innan förslagen läggs till grund för lagstiftning.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Elisabet Åbjörnsson Hollmark. I den slutliga handläggningen har ekonomi- och planeringsdirektören Anna Sandahl, säkerhetsdirektören Christer Johansson, rättschefen Eleonore Källstrand Nord, sektionschefen Erla Thorisdottir samt stabschefen Johan Feldtman deltagit. Föredragande har varit juristen Emma Enhol.

Elisabet Åbjörnsson Hollmark